

PAPER DETAILS

TITLE: ZİYARET YERLERİ BAĞLAMINDA ÂSİKLİK ile VELİ KÜLTÜNÜN BİRLESİMİ (Karacaoglan ve Kul Emin Örneği)

AUTHORS: Tuğçe ERDAL

PAGES: 1006-1019

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/621787>

**ZİYARET YERLERİ BAĞLAMINDA
ÂŞIKLIK ile VELİ KÜLTÜNÜN BİRLEŞİMİ
(Karacaoğlan ve Kul Emin Örneği)**

Dr. Öğr. Üye. Tuğçe ERDAL*

*Ölüm ile uyku arasındaki benzerlik,
insanların, ruhun bedenden sonra
varlığını devam ettiğine
inanmaları için yeterlidir.
(Durkheim, 2005: 83).*

ÖZ

Ritüeller ve inançlar, insana, çevreye ve şartlara göre farklı şekillerde anlaşılırlar. Doğaüstü güçlerden korunma inancı ve arayışı bugün dahi hemen hemen bütün insanlık için devam etmektedir. Kadim uygarlıklardan günümüze kadar şekil değiştirerek gelen korunma içgüdüğü özellikle Anadolu Müslümanlığında yatırı kültürünü doğurmuştur. Bazı mekânlar, gerçekliğine bakılmaksızın kutsal kabul edilerek büyük saygı görür. Buralarda yatan kişilerin de kutsal olduklarına inanılır. Velinin yaşarken sürdürdüğüne inanılan kerametlerini öldükten sonra da sürdürdüğüne inanılması gibi onların kutsal sayılmalarına sebep olan ortak özellikler bulunmaktadır. Bir diğer ortak özellik ise mezarlarının olduğu mekânlar ve onların görünümüdür. Yatırların, türbelerin, velilerin, evliyaların ya da dini kisve altındaki kişilerin gerçek veya varsayılan mezarlarının ortak özellikleri vardır. Bunlar çoğunlukla inananları kendilerine cezbedecek bir yükseltinin üzerinde –kaya, tepe, dağ- ihtişamlı bir ağacın gölgesinde, bir bahçenin ortasında, bir su kaynağının yakınında ya da yeşilliklerle kaplı bir yerde bulunur. Bu tür yerlerde bir zatın yattığına dair işaretler olmasa bile her zaman kutsal sayılmışlardır.

Kutsal sayılan bu yerler bazen hiç tanınmayan bazen de aşına olunan birine ait olabilir. Aşına olunan isimler arasında Âşık Karacaoğlan ve Kul Emin de bulunmaktadır. Her ikisinin de mezarları olduğuna inanılan yerler kutsal kabul edilmiştir. Birçok Karacaoğlan mahlaslı âşıktan birinin de Yozgatlı Karacaoğlan olduğuna dair görüşler mevcuttur. Bu görüşleri kuvvetlendirecek en önemli işaret ise Karacaoğlan'a ait olduğuna inanılan Yozgat'taki mezardır. Âşık Karacaoğlan'ın mezarı günümüzde ziyaret yerine dönüşmüş ve Karacaoğlan'ın da şifa veren bir veli olduğu inancı yaygınlaşmıştır. Bu duruma benzer başka bir mezar ise yine âşık olan Kul Emin'e aittir. Kul Emin'in de mezarı şifa veren bir ziyaret yerine dönüşmüştür. Bu çalışmada bahsedilen kutsal mekânlarda mezarları bulunan Âşık Karacaoğlan ve Kul Emin'in velilik mertebeleri ile günümüzde mezarlarının ziyaret yeri haline dönüşmesi sosyolojik ve psikolojik açıdan incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Karacaoğlan, Kul Emin, Âşıklık Geleneği, Velilik, Ziyaret Yeri

**IN THE CONTEXT OF THE HOLY VISITING PLACES
THE ASHIK TRADITION COMBINATION OF WITH THE SAINT CULT
(The Cases of Karacaoğlan and Kul Emin)**

ABSTRACT

* Bozok Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, tugceisikhan@yahoo.com, ORCID NO:0000 0003 1687 9171

Rituals and beliefs, are understood differently by people in different environments living under different conditions. Most people still believe in, and seek protection from, supernatural forces, and the instinct to seek this protection, which has been passed down from ancient times to the present day in different formats, has given birth to a cult of saints' tombs in especially Anatolian Muslim. Some places are considered sacred and are revered, regardless of historical facts, and the people buried in such places are believed to be sacred. Saints have some common characteristics that make them sacred in the eyes of adherents, such as the belief that they could perform miracles, not only while alive, but also after death. Another common characteristic concerns the location and the physical appearance of such tombs. Tombs, sepulchers and the actual or assumed graves of saints, holy people or other religiously significant people have common characteristics –they are usually located on high grounds, such as on top of mounds, hills or mountains that attract people, under magnificent trees, in the middle of gardens, near water sources or in unusually green places. Furthermore, some sites are considered sacred even in the absence of any evidence that a holy person is buried there.

Sometimes the familiar may belong to one of the holy places, sometimes unrecognized. Among the familiar names of Âşık Karacaoğlu and Kul Emin are there. Both is believed to be the tombs of the holy, where was adopted. Karacaoğlu of Yozgat is considered to be just one of many ashiks that used the pen name Karacaoğlu. The most important evidence to support this view is the tomb in Yozgat where Karacaoğlu is believed to be buried. Today, Ashik Karacaoğlu's tomb has become a visiting place, and there is a widely held belief in Karacaoğlu was a healer. Another tomb with a similar status is that of Kul Emin, who was also an ashik, and which has also become a visiting place due to belief in its healing powers. This study examines the sainthood statuses of Ashik Karacaoğlu and Kul Emin and their tombs at the mentioned holy places, and the sociological and psychological aspects of the process by which their tombs have become visiting places.

Keywords: Karacaoğlu, Kul Emin, Ashik Tradition, Sainthood, Places of Visit

Giriş

Türkiye'nin birçok yerinde yatır, türbe ve ziyaret yerleri gibi kutsal sayılan mekânlar bulunmakta ve ziyaret edilmektedir. Bu mekânlar, her zaman orada gömülü olduğuna inanılan bir şahsiyetin türbesi ya da kabri olarak makbul görülmektedir. Sıradan bir ölüden kutsal bir ölüye dönüşen Türbe ve ziyaret yerlerinde yatanlar hakkında anlatılan efsaneler onları keramet sahibi ya da sadece şifa dağıtan kimseler haline getirmiştir. Aksi durumda bu yatırların çoğu kuşkusuz yavaş yavaş unutulup giderdi. Michéle Nicolas, "Anadolu Yatırlarını Ziyaret" başlıklı makalesinde geleneklerin ve halk inanışlarının mirası olan yatır kültürünün ve tarihsel ya da efsanevi evliyalara gösterilen büyük saygının Türkiye folklorunun özelliklerinden biri olduğunu belirtmektedir (Nicolas, 2007: 143). İnananlar için bu yatırların dilekleri yerine getirme ve şifa dağıtma gibi manevi idealizm ve pratik gerçekçilik karışımı oynayacağı önemli bir rol vardır. Nicolas, yatırların şifa dağıtmaları ile ilgili olarak; bu yatırların kelimenin tam anlamıyla şifa vermeseler de hekimlerin suskunluklarının ve çaresizliklerinin bıraktığı boşluğu simgesel olarak doldurduklarını düşünmektedir (Nicolas, 2007: 150) İnsanları bu yerlere cezbeden şey, onlarda bulunduğu kabul edilen olağanüstü manevi ve ilahi güç, yani kutsiyet, feyiz, berekettir veya kutsalın onunla birtakım ritüel ve usullerle temasa geçilmesi halinde, insanlara faydasının dokunacağına inanılmasıdır. Ziyaret yerleri insanların manevi ihtiyacını tatmin etme gayesindeki cazibe gücü sayesinde, çeşitli dilek, istek ve amaçlarla insanları kendisine çekmektedir. Çünkü onun bu özelliği altında insanlara faydasının olacağına, şifa vereceğine, bir derdine derman

olacağına inanılmaktadır. Birçok inanış ve dinlerde ortak olan uygulamaların varlığının altında maneviyat arayışı içgüdüğü gereği “mucizelere inanmak” yer almaktadır. Zira, evliya türbelerine yapılan ziyaretin nedenlerinden biri olan mucizevi şifa arayışı bu inanmanın bir göstergesidir. Alexandre Popovic’e göre, şifa aramak, hayır dua almak ya da çok çeşitli dileklerde bulunmak için (doğurganlık, aşkta, sosyal hayatta başarı, vb.) evliya ve şeyh türbelerinin ziyaret edilmesi bu ölmüş kişilerin bu güçlerinin yalnızca çok yönlü olmakla kalmayıp belki de hayattayken sahip olduklarından daha fazla olduğunu kanıtlayan çok yaygın bir davranıştır (Popovic, 2007: 121).

Kimi zaman şifa verdiklerine inanılan ziyaret yerlerinde yatan zatların kimlikleri bilinirken çoğu zaman da bilinmemektedir. Ziyaret yerlerinde yatan zatların isimleri bilinmediğinde onlara yöre halkı tarafından isimler verilmektedir. Tarihi bir gerçekliğe sahip olanlar ya da isimleri aşına olan zatlar da kendi isimleri ile anılmaktadır. İsimlerine aşına olunun nice ziyaret yeri arasında edebiyat tarihi açısından iki isim de bulunmaktadır. Bu çalışmada Âşık Karacaoğlan ve Kul Emin’in Yozgat’taki ziyaret yerlerinden hareketle iki halk şairinin veliye dönüşümü, velilik kültürü, ziyaret yeri fenomeni, veli kavramları üzerinden değerlendirilecektir. Öncelikle Karacaoğlan’ın Yozgat’la bağlantısı daha sonra Kul Emin’in hayatı ve edebi kişiliği üzerinde durulacak ardından ziyaret yerleri, kerametleri, dağıttıkları şifa ve mezarları başında uygulanan ritüeller incelenecektir.

Karacaoğlan üzerine yapılan edebiyat tarihi çalışmalarında görülen üslup ve dil özelliğine bakıldığında farklı yüzyıllarda yaşamış Karacaoğlanların olduğu kesinlik göstermektedir. Şiirlerdeki yer bildiren kelime ve imalardan da farklı yerlerde yetişmiş Karacaoğlanların olduğu söylenebilir. Bu yerlerden biri de Yozgat’tır. 19. yüzyılda Yozgat’ta bir Karacaoğlan’ın yaşadığını Ahali Gazetesinde (Samsun) 29 Ekim 1933 Gazetesi (Samsun) ve 1936 yılında Yeni Türk Mecmuası’nda (İstanbul) “Son Asır Şairlerinden Yozgatlı Karacaoğlan” başlıklı makalesinde ilk olarak dile getiren M. Şakir Ülkütaşır olmuştur (Ülkütaşır, 1939: 706). Ülkütaşır’a göre Karacaoğlan Sorgun’un eski adı Zeyneddin olan Doğanlı köyündendir. Bundan sonra Abdülkadir İnan, 19. yüzyılda Radloff’un derlediği “Karacaoğlan ile İsmikan Sultan Hikâyesi’nin de kahramanı olduğu sanılan “Rumelili Karacaoğlan” konusuna değinir (İnan, 1998: 195). Bu bağlamda Şükrü Elçin’in yayımladığı şiirleri (Elçin, 1997: 13-30) ve Yozgatlı araştırmacı Yılmaz Göksoy’un 1982-1987 yılları arasında *Erciyes Dergisi*’ndeki üç makalesinde Karacaoğlan’ın mezarının Doğanlı ile Gevrek köyleri arasındaki bir tepe üzerinde olduğunu başta Gani Telli Hoca olmak üzere yörede yaşayan kişilerin anlatımlarına dayanarak savunduğu yazısındaki bilgileri değerlendiren İlhan Başgöz, *Karac’oğlan* adlı çalışmasında “16. yüzyılda yaşayan ordu şairi Karacaoğlan Yozgatlıdır” hükmüne varır (Başgöz, 2003: 57). Yılmaz Göksoy bu yazılarında Karacaoğlan’ın mezarının Mamure’de (Aydıncık’ta) olduğuna dair rivayetleri de aktarmıştır. Göksoy’un Yozgat, Akdağmadeni ilçesinin Alibar Köylüsü Süleyman Dede’den, öğretmen Ziya Sakin’in derlediği rivayet şu şekildedir:

Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman Han’ın devr-i saadetlerinde, Yozgat’ın Kadişehri kazasının Mamure köyüne (şimdiki adı Aydıncık), bir delikanlı pekmez getirerek pazarda satar. Karabağ adındaki bu genç yakışıklı olduğu için herkes ondan pekmez alır. Bir zaman sonra Karabağ’ın annesi ölür, kardeşleri de evlenir. Alıcıları ona Karac’oğlan adını takmışlardır. Yalnızlığa dayanamayan Karac’oğlan, köy

köy, pazar pazar gezerken pazarında birinde bir Pir-i Fani ile görüşür; ondan öğüt alarak Zileli Salih Hoca'nın medresesine devam etmeye başlar. Salih Hoca'dan ilim tahsil eder. Birgün Elif adlı bir güzeli düşünde görerek, ona âşık olur ve onun ardından Tokat'a gider. Sultan Selim Çaldıran seferine gitmektedir. Karac'oğlan Yavuz Sultan Selim'in ordusuna katılarak İran seferine çıkar (1514). Savaşta yiğitliği görüldüğünden Yeniçeri ocağına alınıp Kolağası yardımcılığına getirilir (İstanbul'a gider). Bir zaman sonra Yeniçeri ocağını bırakıp Tokat'a döner, ama sevdiği kızla evlenmelerine imkân olmadığını öğrenince yeniden İstanbul'a giderek Yeniçeri ocağına katılır. Bu arada Kanuni Sultan Süleyman tahta geçmiştir (1520). Karac'oğlan Kanuni devrinin ünlü kumandanlarından Bali Bey'in ordusu ile akınlara katılır. Yeniçeri ocağından evlenme olmadığı için Karac'oğlan hiç evlenmemiştir (Göksoy, 1985: 16-17).

Rivayet ve tarihi gerçeklik birbirine uymasına rağmen genel olarak Müslümanların Yeniçeri ordusuna alınmadığı halde bir Müslüman gencin Yeniçeri ordusuna alınıp alınmayacağını bir sorun olarak gören İlhan Başgöz, bu sorunun Karac'oğlan'ın saz şairi olmasıyla çözüldüğü kanaatine varmıştır. Başgöz'e göre, Karac'oğlan orduya katıldığı vakit tanınmış bir saz şairi ise ki rivayet onun badeli bir âşık olduğunu ve orduya katılmadan şiirler söylemeye başladığını belirtiyor, öyleyse böyle bir sanatçının Yeniçeri ordusuna alınması tümden olmaz değildir. Askeri eğlendirmek görevi ile Yeniçeri ordusuna alınması mümkündür (Başgöz, 2003: 55). Bu rivayetlerden yararlanan İlhan Başgöz, aynı kitabında 16. yüzyılda yaşayan ve Bektaşî tarikatına mensup olan meşhur Karac'oğlan'ın Aydıncıklı olduğunu savunmuştur. Başgöz'e göre, Yozgatlı Karacaoğlan Yavuz Sultan Selim zamanında orduya katılmış, İran ve Mısır savaşlarında; Kanuni zamanında ise Bali Bey'in kumandasında Mohaç ve Belgrat savaşlarında yer almış, Avrupa içlerine kadar birçok yerde bulunmuş, buralarla ilgili şiirler söylemiştir (Başgöz, 2003: 57). Başgöz, Yozgatlı Karac'oğlan'ın yaşı ile ilgili olarak 1514'te orduya katıldığına göre hemen hemen on sekiz ile yirmi iki yaşları arasında olduğunu varsayarak 15. yüzyılın son on yılı içinde doğmuş olduğunu tahmin etmektedir (Başgöz, 2003: 57). Başgöz'ün bu tahminine karşın M. Öcal Oğuz Yozgatlı Karacaoğlan'ın yaşadığı yüzyılı farklı yorumlamaktadır. M. Öcal Oğuz, eldeki bilgileri *Yozgat'ta Halk Şairliğinin Dünü ve Bugünü* adlı çalışmasında değerlendirerek, Yozgat'ta bir Karacaoğlan yaşamışsa onun 19. yüzyıla ait olması gerektiğini, 18. yüzyıldan önceye ait belge yokluğunu delil göstererek savunmuştur (Oğuz, 1994: 114-122). Bütün bu çalışmaları etrafıca değerlendiren Saim Sakaoğlu, *Karaca Oğlan* adlı eserinde aralarında Yozgat'ın da bulunduğu onlarca yerde Karacaoğlan mezarının varlığından söz etmektedir (Sakaoğlu, 2004: 135-141). Bu bilgilerin yanı sıra tüm Türkiye'de olduğu gibi 1932 yılında Yozgat'ta da açılan Yozgat Halkevinin köycülük şubesi üyeleri Şefaati ilçesinin Kızılkoca köyüne yaptıkları bir gezi sonrasında köy halkından derlenen şiirlere ve anlatılara dayanarak Karacaoğlan'ın bu köy civarında yaşadığına dair bilgiler vermiş ve koşmalardan örnekler veren "Karacaoğlan Koşmaları" isimli yayın yapmıştır (Erdal, 2013: 153-154).

Yozgat'ta Karacaoğlan'a ait olduğu söylenen iki mezar ve etrafında oluşan bir takım efsane ve memoratlar bulunmaktadır. Bu mezarlardan ilki bölge halkının "Karacaoğlan Tepesi" diye adlandırdıkları mevkii olan Yozgat'ın Sorgun ilçesinin Doğanlı ve Gevrek köylerinin arasındaki yüksekçe tepededir. Mezara giden yol bozuk, dar ve bakımsızdır. Bu tepenin başında tamamen irili ufaklı taşlarla örtülü bir mezar

bulunmaktadır. Mezar yerine özellikle Doğanlı köyü sahip çıkmaktadır. Mezarın başucunda kurumuş yabani elma ağacı bulunmaktadır.

Yozgat'ta ikinci bir Karacaoğlan mezarı, Aydıncık ilçesinin Gezibeli Yaylası'ndaki Kartal Kayası mevkiindeki "Karacaoğlan Tepesi"nde bulunmaktadır. Buradaki de oldukça yüksek bir tepenin düzlüğünde tıpkı Sorgun'daki gibi taşlarla çevrili bir mezardır. Bu mezarın yanlarında mezar olduğu anlaşılan birkaç taş yığıntısı daha bulunmaktadır (Oğuz, 2014: 145). Günümüzde mezarın bulunduğu mevkinin ismi değişmiştir. Aydıncık ilçesinden Eymir Kasabasına giden yol üstünde bulunan "Şebek Geçidi" bölgesinden sola sapıldığında gidilen bir mevkide yer almaktadır. Bölgede define avcıları tarafından kazılmış pek çok çukur bulunmaktadır, bu nedenle mezardan ya da mezar görünümünden geriye pek bir şey kalmadığı söylenebilir.

Yozgat'ta Karacaoğlan'ın adının geçtiği ancak mezarının bulunmadığı üçüncü bir yer daha bulunmaktadır. Karacaoğlan varlığına dair 1932 yılında Yozgat Halkevi tarafından tespit edilen Şefaati ilçesine bağlı Kızılkoca köyünde günümüzde yapılan alan çalışmasında Karacaoğlan'ın bu köy ve civarında yaşadığına dair her hangi bir bulguya rastlanılmamıştır.

Karacaoğlan'a ait olduğu düşünülen Doğanlı köyü ile Gevrek köyü arasındaki tepede bulunan mezar Aydıncık'taki mezarı olduğu iddia edilen yere göre inanç canlılığını korumakta ve kutsiyetini devam ettirmektedir. Mezarın varlığından dolayı bölge halkı burayı "Karacaoğlan Tepesi" olarak anmaktadır. Mezarın başında kurumuş bir elma ağacı, ağaçta da dilek amaçlı bağlanmış bez parçaları veya mezarı ziyarete gelen ziyaretçiler tarafından bir takım özel eşyalarından (başörtüsü, saç tokası vs.) parçalar bağlanmıştır. Bağlı bezlerden kutsal bir mekân olarak da kabul gördüğü anlaşılan bu mezarın, sevgilisini alamayan ve üzüntüsünden ölen Karacaoğlan'a ait olduğu eskiden beri anlatılmaktaymış. Yapılan çalışmalarda Karacaoğlan'ın Yeniçeri ordusunda yer aldığına dair bilgiler mevcuttur. Doğanlı köyünden aktarılan bir rivayet bu bilgiyi doğrular niteliktedir. "Bir gece vakti köyde dolaşan kaynak kişi köydeki diğer bir ziyaret yeri olan Zeyneddin Baba türbesinden üzerinde eski bir asker kıyafeti olan ve elinde lüks lambası tutan birinin çıktığını ve Karacaoğlan Tepesindeki mezara doğru yürüdüğünü" aktarmaktadır. Köy halkı tarafından her iki zatın hem Zeyneddin Baba'nın hem de Karacaoğlan'ın asker olup şehit düştüklerine ve bazı geceler buluştuklarına inanılmaktadır. Bu sebeple her iki zatın da mezarı kutsal sayılmakta ve saygı gösterilmektedir (K.K.1)

Karacaoğlan da olduğu gibi aslında bir âşık olan Kul Emin'in de türbesi bulunmaktadır. Yılmaz Göksoy, "Kul Emin" başlıklı makalesinde Kul Emin'in varlığı bilinen Yozgatlı şairlerden biri olduğunu ve Pembecik köyünde günümüzden iki yüz yıl önce yaşadığını ifade etmektedir. Aynı çalışmaya göre, hakkında anlatılan menkabe parçalarında dini bir şahsiyet olarak da karşılaşılan Kul Emin'in hayatını köyünde çiftçilik yaparak geçirdiği rivayet edilmektedir. Kul Emin'in şiirlerinden ve kullandığı "kul" mahlasından Bektaşî tarikatına mensup olduğu anlaşılmaktadır (Göksoy, 1989: 21). Şiirleri sözlü kültürden derlenen Kul Emin hakkında M. Öcal Oğuz'un da *Yozgat'ta Halk Şairliğinin Dünü ve Bugünü* adlı çalışmasında da hayatı ve şiirlerine dair bilgiler ve şiir örnekleri bulunmaktadır (Oğuz, 1994: 123-125).

Kul Emin ziyaret yeri, Yozgat'a 15 km mesafede olan Pembecik köyünün güney doğusundaki köy mezarlığının batı tarafının 50 metre uzağındadır. Mezarlıkla türbe arasında bir yol bulunmaktadır. Ziyaret yerine ait bir yapı olmayıp sadece bir mezar bulunmaktadır. Mermerden yapılan mezarın görünümü ise ihtişamlıdır. Ziyaret yerinin tarihi geçmişi bilinmemesine rağmen rivayetlere göre, halk arasında Gül Emin olarak isimlendirilen Kul Emin'in 18. yüzyılda yaşamış, gayb erenlerinden bir halk âşığıdır.

Kul Emin'in dini şahsiyeti ile birlikte bazı rivayetlerde anlatılmaktadır. Kul Emin Sivas'a mahkemeye çağrılır. Hâkim henüz mahkeme sonuçlanmadan Kul Emin'i mahkemeden kovar. Kul Emin daha mahkeme salonundan çıkmadan salon kuvvetli bir şekilde sallanır. Bunun üzerine hâkim Kul Emin'i çağırır ve özür diler (Koçaker, 2004: 37).

Velilik Kültü Bağlamında Karacaoğlan ve Kul Emin

Hem Karacaoğlan hem de Kul Emin hakkında anlatılan keramet rivayetleri onların veli olduğuna inanıldığını göstermektedir. Ahmet Yaşar Ocak *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Evliya Menâkıbnâmeleri XV-XVII. Yüzyıllar* adlı eserinde "veli" kelimesinin tanımını şu şekilde vermektedir: "Allah tarafından ihsan edilen" fevkalâde kuvvet ve kudretlerle mücehhez olup O'na yakın kabul edilen bir şahsiyetin herhangi bir konuda –sağ veya ölü iken- yardımın dokunacağına inanılması ve bunu temin için bazı ritüel yollara başvurulmasıdır (Ocak, 2016: 34).

Müslümanlıktaki veli kültürünün menşeyi itibariyle İslamiyet ile bir ilgisinin bulunmadığının altını çizen Ocak, bunun sebebini Hristiyanlıktaki aziz kültürü gibi, Müslümanlıktaki veli kültürünün de çoğu İslam toplumlarında İslam'dan önceki putperest kültürlerle yakın alâkasına bağlamaktadır. Ocak'a göre, veli telakkisini zamanla bünyesine mal eden Sünni doktrin, kültür mahiyetindeki bir veli kavramını kesinlikle yasaklamıştır. Ne var ki Anadolu da dâhil, İslam âleminin hemen her tarafında, İslamiyet'in oralara girdiği devirlerden beri yaşayagelen muhtelif veli kültürlerini tespit mümkün olmaktadır. Çünkü buralarda eskiden mevcut pek çok mahallî tabiat ya da ata kültürü, ister istemez tasavvufun veli telakkisinin yardımıyla halk çevrelerinde veli kültürü haline inkılâp etmiştir. Bu kültürlerin çoğu, zamanımıza kadar varlıklarını sürdürmüşler ve sürdürmeye devam etmektedirler. (Ocak, 2016: 34). Bir veli niçin unutulup giderken diğeri kültür şeklinde yaşamaya devam etmektedir. Ya da makale açısından daha da önemli bir diğer soru; "geçmişte yaşadığı bilinen ancak yukarıda sıralanan velilik kerametleri göstermemiş bir kişinin" veya "tarihi geçmişi tam olarak bilinmeyen hatta yaşayıp yaşamadığı bile bilinmeyen bir kişinin öldükten sonra neden ve nasıl veli gibi kabul görüp kültür olduğu" sorusudur. Bu soruların cevabı veli olarak kabul gören kişinin içinde yaşadığı toplumla doğrudan ilgili olup kültürün teşekkülü, veli olarak kabul edilen kişinin yaşadığı toplumdaki bazı sosyal ve psikolojik unsurlara bağlıdır. Ocak'a göre, o toplum takdis ettiği veliyi toplumun içtimai, dini ve ahlaki değerleriyle kendi hafızasında özdeşleştirmiştir. İşte ancak bu özdeşleştirmeye yarayacak vasıfları taşıyan yahut bu vasıflar kendisinde olduğu kabul edilen veli kültür konusu olabilmektedir. Böylece o veli o toplum için, tabir caizse artık sade bir insan değil, inandığı değerler bütününe ta kendisidir. (Ocak, 2016: 35)

Velinin anlatılan kerametleri, güç ve kudreti toplum için itibar gördükçe psikolojik amiller için içine girer ve kültün oluşması tamamlanır. Ahmet Yaşar Ocak, bu psikolojik amilleri adı geçen eserinde şu şekilde sıralamaktadır:

1. Veli, fevkalâde ruhani kudretlerle mücehhez olduğu için, artık toplumda ona karşı korku ile karışık bir saygı duygusu hâkim olmaya başlar. Veliye karşı yapılacak herhangi bir saygısızlığın, çarpılma, aniden veya feci bir hastalığa yakalanma veya ölüme duçar olma şeklinde cezalandırılacağına inanılır.

2. Buna paralel olarak, velinin söz konusu ruhani kudretinden, birtakım iyiliklerin cezbedilmesi ve kötülüklerin giderilmesi yolunda faydalanma arzusu doğar (feyz ve bereket kavramı)

3. Nihayet, dünyada bu tarzda menfaati sağlayacak olan velinin, öbür dünyada da Allah katında yardımcı olması için onu memnun etme çabası ortaya çıkar ve bunun sonucunda toplumda bir tatmin duygusu müşahade edilir (Ocak, 2016: 35).

Dinler Tarihine Giriş adlı eserinde mekânı bir mabet kutsallığında gören dinler tarihi uzmanı Mircea Eliade, dinsel eylem öncesi yapılan hazırlık gibi saygı belirtisi olan eylemden bahsetmektedir. Kutsal mekânı çevreleyen taştan bir daire ya da duvar en eski mabet yapılarından...Kutsal, kendisiyle temas kuran kişinin, her dinsel eylemin gerektirdiği “hazırlıkları” yapmaması durumunda tehlikelidir. (Eliade, 2003: 358) Eliade ve Ocak, ziyaret yerine gösterilen saygının mekânı kutsallaştırdığına dikkat çekmektedir.

Ocak'ın sıralamış olduğu üç psikolojik amil Karacaoğlu'nın ve Kul Emin'in veli olarak kabul gören şahsında da görülmektedir. Özellikle birinci madde hem Eliade hem de Ocak'ın belirttiği şekli ile Karacaoğlu ziyaret yerinde görülmektedir. Karacaoğlu ile ilgili anlatılana göre, mezardan evine ya da başka bir yere taş götüren, mezarı taşımak isteyen, mezarı yaptırmak amaçlı yerini bozan kimselerin başı beladan kurtulmazmış. Doğanlı Köyü sakinlerinin anlattıklarına göre, köy halkı ve köy dışından gelen ziyaretçiler mezarda yatan şahsa büyük bir saygı duymakta, saygısızlıkta bulunanın başına mutlaka bir kötülük geldiğine inanılmaktadır. Bununla ilgili birkaç rivayet anlatılmaktadır: “Mezarın kenarını define bulmak maksadıyla kazan üç kişinin başına gelen belalar anlatılmaktadır. İlk kişinin oğlu traktör altında kalarak can vermiştir. İkinci kişi iflas etmiştir. Üçüncü kişi ise çok kısa bir zamanda bir hastalığa yakalanmış ve can vermiştir.” Başka bir diğer rivayette: “Mezardan taş alan bir kimse ertesi sabah taşı koyduğu yerde bulamamış, taşı mezardan aldığı yere götürmek zorunda kalmıştır.” Karacaoğlu'nın yattığı yerden kesinlikle taş götürülmesine izin vermediğine ve çok kızdığına inanılmaktadır (K.K.1). Aynı şekilde Kul Emin'in ziyaret yeri de bölge halkı tarafından kutsal bir mekân sayıldığı için ona saygısızlık yapılmaktan kaçınılmakta aksi durumda cezalandırılacaklarına inanılmaktadır.

Bir velinin kült konusu olup olmadığını anlamak için şu üç unsura bakmak lazımdır:

1. Veli adına yapılmış bir mezar veya türbenin yahut kendisinden kalan ya da kaldığına inanılan bir kısım eşyanın mevcudiyeti,

2. Söz konusu mezar, türbe veya eşyanın bazı dileklerin gerçekleşmesi, hastalıkların tedavisi gibi herhangi bir maksatla ziyaretlere ve bunlar esnasında adak ve kurbanlara sahne olması,

3. Dua mahiyetinde olarak veli ile ilgili ve onun adı geçen birtakım sözlerin mevcudiyeti,

Bu sayılan üç unsurdan birini dahi olması yeterli görülmektedir (Ocak, 2016: 36).

Karacaoğlan'ın ve Kul Emin'in mezarları sayesinde her ikisi de veli kültü olarak kabul görebilir. Zira her ikisinin mezarlarına Ocak'ın sıraladığı maddelerden ikinci uymaktadır. Karacaoğlan'ın yapılmış bir mezarı olmamasına sadece yığılı taşlardan bir mezar yapılmış olmasına rağmen; Kul Emin'in ise mermerden Karacaoğlan'a nispeten daha bir gösterişli mezarı ile bölge halkı her ikisine de gelmekte ve çeşitli hastalık tedavileri, dilekler için dualar etmekte ve şifa dilemektedirler. Köy halkı tarafından mezarda yatanın Karacaoğlan adında bir veli olduğuna inanıldığı için hasta çocuklar (konuşamayan, yürüyemeyen, sara vs.) ve yaşlılar getirilir, yürüyemeyen çocuklar mezarın etrafında yürütülür, evlenmek ve işi girmek için hatta daha özel sebeplerle gelenler veya bir mülk almak isteyenler mutlaka mezarın başında dua eder ve dileklerini dilerler. Kul lakabından ve şiirlerinden Bektaşî olduğu bilinen Kul Emin'in ziyaret yerinde köy halkı adak ve kurbanlarını kesmektedir. Eskiden türbeye para atılmış ancak köyün çocukları paraları topladıkları için bu adet yapılmaz olmuş. Bu ritüellerin dışında dileği olanlar mermer taşın üzerine bez bağlama bağlamaktadır.

Anadolu'da ister gerçek manada bir türbe, isterse basit bir mezar şeklinde olsun, halkın genellikle yatır, türbe ve ziyaret tabir ettiği mezarlara sahip velilerin hepsi de, çevre halkın hafızasında oluşan imajlarına göre bir kısım hastalıkların tedavisinde yahut bazı dileklerin gerçekleştirilmesinde ün yapmıştır (Ocak, 2016: 46).

Ocak, adı geçen eserinde Anadolu'daki veli tiplerini sırlamıştır:

1. Kültlerinin Mahiyetine Göre

a- Mahallî Veliler

b- Genel Veliler

2. Şahsiyetlerinin Niteliğine Göre

a- Gerçek Veliler

ai) Ait Oldukları İçtimaî Çevreye Göre

1) Şehirli Veliler

2) Köy ve Aşiret Velileri

aii) Misyonlarına Göre:

1) Gazi-savaşçı Veliler

2) Misyoner Veliler

3) Meslek Pîri Veliler

4) Mürşid Veliler

b- Hayalî Veliler**c- Veli Olmadığı Halde Sonradan Veli Telakki Edilenler**

ci) Tevrat Menşe'li Veliler

cii) Kur'an-ı Kerim Menşe'li Veliler

ciii) Anadolu'da İlk Müslüman Arap Gazileri

civ) Bazı Tarihî Şahsiyetler (Ocak, 2016: 47-54).

Çalışmalarda Karacaoğlan ve Kul Emin'in her ikisinin de yaşadıkları dönemlerde Ocak'ın sıraladığı şekliyle velilik özellikleri ya da kerametleri gösterdiklerine dair herhangi bir bilgi bulunmamasına rağmen her ikisi de öldükten sonra veliliğin bütün özelliklerine haiz olmuşlardır. Fakat Kul Emin Karacaoğlan'a göre daha inanılır bir karakter çizmektir. Zira yaşadığı dönem günümüze daha yakındır. Karacaoğlan'ın ise gerçekte şimdiki mezarı olarak kabul edilen yerde yatıp yatmadığı ya da gerçekten yatan biri varsa bile onun bilinen Yozgatlı Karacaoğlan mı olduğu şüphelidir. Bu ihtimaller dâhilinde Karacaoğlan'ın türbesini "Hayali Veliler" sınıflandırmasında değerlendirilebilir.

Ocak, bu çeşit velilerden bir kısmını dağ kültü ile alâkalı olduğu görmektedir. İslam öncesi devirde Orta Asya'da hemen hemen bütün Türk zümrelerinde hâkim bir yeri olan bu kültürün tipik misallerine, İslamî devirde de rastlanmaktadır. Dağ ve yüksek tepelerde mevcut olduğuna inanılan birtakım tabiatüstü güçler ve ruhlar, İslamî devirde böyle kimliği meçhul veliler şeklinde düşünülmüş, bu yolla dağ kültleri Müslüman Halk İnançları içinde yaşama imkânını bulmuştur. Türkler Anadolu'ya yerleştikten sonra da vaktiyle Orta Asya'da yaptıkları gibi bazı dağları ve tepeleri, takdise devam etmişler, bunları hayali velilerle şahıslandırmışlardır. Bugün Anadolu'da bazı dağ ve tepelerin üstünde bulunan veli mezarlarının, yatırlarının büyük bir kısmı böyle meydana gelmiş olduğu gibi, bir kısmı da yerli kültürden intikal dönüştürülmüştür (Ocak, 2016: 51).

Aynı durum, çıplak arazilerdeki bazı yalnız ve ulu ağaçlar dibindeki mezarlarda gömülü olduklarına inanılan veliler için de bahis konusudur. İncelemeler, bunların da, yine İslam öncesi devirde Türk topluluklarında yaygın bulunan ağaç kültürüyle alâkalı olduğunu gösteriyor (Ocak, 2016: 51) Vasili Vasilyeviç Radloff veya diğer adıyla Wilhelm Radloff *Sibiryâ'dan* adlı iki ciltlik eserinde münferit ağaçlara verilen kurbanlara değinerek bu ağaçların daha sonraları Müslüman azizlerin isimleri ile anıldığını aktarmaktadır (Radloff, 1956: 484/I). Radloff, bu durumu ağaç ruhlarının Müslüman veli hüviyetinde kişileştirilmiş biçimleri mahiyetinde yorumlamaktadır (Radloff, 1954: 484'ten aktaran Ocak, 2016: 51).

Ocak'ın eserinde belirtilen dağ ve tepelerde bulunan türbelere ilişkin iddia ettiği dağ kültüründen kaynaklandığı görüşü kısmen Karacaoğlan türbesi için de söylenebilir. Karacaoğlan verdiği eserler incelendiğinde yaşadığına inanılan bir şahsiyettir. "Hayali Veliler" sınıflandırmasının içinde değerlendirilmesi ise Karacaoğlan'ın şahsında değil velilik özelliklerinde saklıdır. Zira mezarı taşlarla çevrili bir şekilde tepede yattığına inanılan kişi Karacaoğlan'dır. Ancak Ocak'ın belirttiği gibi dağ kültü unsuru ile Karacaoğlan'ın şahsına bir velilik, mezarına da türbelik özelliği verilmiş ve rivayetler ile

de bu durum güçlendirilmiş olabilir. Nitekim 19. yüzyılda yaşadığına inanılan Yozgatlı Karacaoğlan'ın eserlerinden anlaşıldığı kadarıyla herhangi bir velilik özelliği veya keramet göstermediği hatta böyle bir yaşantısının da olmadığı anlaşılmaktadır. Velilerin, erenlerin ya da dini kisve altındaki kişilerin defin yerlerinin, insanların onlarla bağlantı kurabileceği özel mekânlar olması gerekir. Eliade'ya göre, ermişlerin yaşadığı, dua ettiği ve gömüldükleri yerler de kutsanırlar ve bu nedenle, kutsal olmayan yerlerden bir çitle ya da taşlarla oluşturulmuş bir setle ayrılırlar (Eliade, 2003: 358). Mezarının bir tepede bulunması ve mezarının başında elma ağacının olması ve bu elma ağacının kutsal sayılıp kesinlikle bir parçasının koparılmaması ve ağaca bez bağlanması dağ kültü olasılığını güçlendirmektedir. Diğer taraftan boş bir tepe üzerinde yalnız bir ağaç her zaman dikkat çekmiş ve ağaca özen gösterilip ona bazı kutsiyetler atfedilmiştir. Üstelik mezarı da Eliade'nin bahsettiği gibi taşlarla çevrilmiş ve yeri ve sınırı belirlenmiş kutsal bir mekân haline dönüştürülmüştür. Buna bağlı olarak kayıtlarda Karacaoğlan'ın Doğanlı köyünde yaşadığı ve orada kesin olarak öldüğü bilinse dahi mezarı gerçekte günümüzde yattığı yer olarak kabul edilen tepede olmayabilir. Radloff'un ve Ocak'ın aktardığı ağaç ve dağ kültleri bağlamında bir tepede bulunan yalnız bir ağaç bölge halkı tarafından kutsal kabul edilip Karacaoğlan'ın da burada yattığına inanılmış olabilir. Başka bir ifadeyle Karacaoğlan'ın mezarı "olsa olsa ancak burası olabilir" düşüncesi ile köye hâkim bir tepedeki yalnız bir elma ağacının dibine Karacaoğlan'a ithafen kutsal bir mekân yapılmış olabilir. Aynı şekilde Kul Emin'in de mezarı belirlenmiş, etrafı mermerden duvar ile çevrilmiş, bu sayede mezarın kutsal sınırı çizilmiştir.

Kul Emin'in ise 18. yüzyılda Yozgat'ta yaşadığına inanılmaktadır. Eserlerinde kullandığı Kul mahlasından Bektaşî olduğu anlaşılan Kul Emin mahlaslı başka bir şair bulunmadığı için yaşadığı yer ve tarih üzerine Karacaoğlan'da olduğu gibi tartışmalar bulunmamaktadır. Bu sebeple Kul Emin, Karacaoğlan'a nispeten tarihi bir şahsiyet olarak görülebilir. Bu bakımdan Kul Emin, Ocak'ın tasnifinde "Bazı Tarihi Şahsiyetler" başlığı altında değerlendirilebilir. Kul Emin'in hayatta iken fiilen velilik yolunda aşılması icap eden merhaleleri aşıp aşmadığı kesinlik kazanmamıştır. Ancak türbesinde yapılan çeşitli ritüeller ve hayatta iken göstermiş olduğuna inanılan ve günümüze kadar aktarılan kerametleri ile kendisinin veli olduğuna inanılmış ve türbesi yapılmıştır.

"Âşık Karacaoğlan" ve Kul Emin lakabı ile bilinen halk âşıkları, mezarları olarak kabul edilen mekândaki çeşitli inanç ve uygulamalar ile boyut değiştirmiş, "Veli Karacaoğlan'a" dönüşmüştür. Ancak yukarıda sıralanan veli kültüne, toplumun veli olarak kabul görmesi için gerekli olan psikolojik amillere sahip olmalarına rağmen her ikisinin veli olmadığı ya da en azından yaşarken kesin bir tanıklık ile velilik emareleri göstermedikleri Ocak'ın vermiş olduğu veli tanımına ve veli olabilmenin ilk ve temel şartlarına göre söylenebilir.

Temelde bizatihi Kur'an-ı Kerim ve hadîs kültürü çerçevesinde İslam ile hiçbir şekilde ilişkilendirilemeyecek olan, ama İslamî kavramları kullanarak bazı mutasavvıflarca geliştirilen veli kavramı, tasavvufun yayılmasına paralel olarak "benliğini Allah'ta yok etme suretiyle birtakım üstün vasıflar kazanarak tabiatüstü harikulade şeyler izhar edebilen büyük insan" manasını almıştır...Bugün sıradan Müslümanlar nazarında velâyet İslam'ın ayrılmaz bir parçasıdır ve kabul etmeyenler neredeyse dinden çıkmış gibi değerlendirilir (Ocak, 2016: 24).

Velilik kavramı Sünni bir tabana oturtulmuştur. Veli olabilmenin ilk ve temel şartı,

1. Bütün teferruat ve incelikleriyle şeriat kaidelerine uymak ve onların dışına çıkmamak hususunda âzamî titizliği göstermektedir.

2. Bundan sonra, çok sıkı bir mücahede ve riyazatla nefsi terbiye etmek ve mümkün olabildiği kadar çok nâfile ibadet yapmak gerekir (Ocak, 2016: 26).

Şimdiye kadar Karacaoğlan'ın ve Kul Emin'in mezarlarındaki uygulamalar üzerinden velilikleri tartışılmıştır. Diğer taraftan bu kişilerin mezarlarının ziyaret yeri olarak kabul görmesindeki özelliklere Ali Köse ve Ali Ayten, *Türbeler Popüler Dindarlığın Durakları* adlı çalışmalarından hareketle değinilebilir. Köse ve Ayten'e göre bir mekânın ziyaretgâh olabilmesi için altı özellik taşıması gerekmektedir:

1. Bir kült nesnesi olması. 2. Bu nesnenin kutsal sayılması. 3. Bu mekânın sürekli ziyaret edilen bir yer olması. 4. Farklı beldelerden gelen ziyaretçilerinin olması. 5. Ziyaretgâhın ya da orada bulunan nesnenin şifa, rahmet, bereket getireceğine inanılması. 6. Dinden mülhem olan ritüellerin yapılması. (Köse-Ayten, 2010: 21-22).

Karacaoğlan'ın ve Kul Emin'in neden ziyaret yerleri vardır ve özellikle bölge halkı tarafından âşıklar neden veliye dönüştürülerek mezarları olduğu inanılan yerde çeşitli ritüeller uygulanmaktadır? Bu soruların cevabı bağlı olduğu toplumun dini sosyolojik ve psikolojik dinamiklerinde aranabilir. İnsanları bu yerlere cezbeden şey, onlarda bulunduğu inanılan çok kuvvetli manevi ve ilahi güç, yani kutsiyet, feyiz ya da berekettir, veyahut kutsalın onunla birtakım ritüel ve usullerle temasa geçilmesi halinde, insanlara faydasının dokunacağına inanılmasıdır. Ziyaret yerleri cazibe gücü sayesinde, çeşitli dilek, istek ve amaçlarla insanları kendisine çekmektedir. Karacaoğlan'ın günümüzde mezarı başında uygulanan ritüeller devam ettiği sürece Karacaoğlan'ın veli olmadığına dair bilgiler gelecek nesillere "Karacaoğlan bir veli idi" şeklinde aktarılacaktır. Dolayısıyla düzenli bir şekilde uygulanan ritüeller unutulmuş ve "yeniden yaratılmış" bir hikâyeyi de beraberinde getirmektedir. Lord Raglan, "Tarih ve Mit" başlıklı makalesinde tarihin malzemelerini beş sınıfa ayırmaktadır. Yapılan sınıflamadan beşincisi konu bağlamında okunabilir. "İnsanları çok önce olmuş olaylar hakkında sorguya çekerek öğrenilen veya ikinci, üçüncü elden elde edilen bilgidir. Bunlar genellikle yaşayanların hikâyeleri, konuşma anıları, toplanmış bilgilerdir." (Raglan, 2005: 313). Her iki âşık için de eldeki bilgiler Raglan'ın beşinci sınıf bilgi temin etme yöntemindeki gibidir. Kimse her ikisinin de doğrudan veliliğine ya da kerametine tanıklık yapmamıştır. Eldeki bilgiler tamamen anlatıcının inanma, inandırma içgüdüsü ve maneviyatı ölçüsünde şekillenmektedir. Durkheim, *Dini Hayatın İlk Biçimleri* adlı eserinde dini tasavvurlar ile ayinleri karşılaştırmıştır. Durkheim'a göre, dini tasavvurlar, kolektif gerçeklikleri ifade eden müşterek tasavvurlardır; ayinler, yalnızca bir araya gelmiş gruplar arasında doğan hareket tarzlarıdır. Bu grupların hedefi, bu grupları meydana getirmek, onları devam ettirmek ya da yeniden yaratmaktır. Ancak, eğer kategoriler dini kökenli ise, o zaman onların, bütün dinlerde ortak olan şeye dâhil olmaları gerekir: Onların da, toplumsal şeyler ve kolektif düşüncenin ürünü olmaları gerekir (Durkheim, 2005: 27). Gelenek inanma içgüdüsü ile tabir caiz ise Eric Hobsbawn'un terimiyle (Hobsbawn- Ranger, 2006) kendini yeniden "icat" etmiştir. Kolektif halde yapılan ritüeller, meşrulaşma gayesi ile tarihsel bir geçmişe de bağlılığı

gerekli kılınıştır. Dolayısıyla ziyaret eyleminde din, tarih, kültür ve toplum iç içedir. Diğer taraftan ritüeller ile sözel bellek sürekli canlı tutulmakta ve saklanması gereken bilginin aktarımı sağlanmaktadır. Lord Raglan, aynı makalesinde, sözel belleğin yararcılığından söz açarak, bu belleğin asla işlevsiz bir bilgiyi depolamayacağını savunmaktadır. Bu nedenle sözel belleğin ortalama 150 yıl öncesine ait aile tarihini bile saklayamayacağını söylemekte ve sözel alanda yaşayan birinin iki göbek önceki atasının dahi adını hatırlayamamasını buna örnek olarak göstermektedir. Raglan'a göre bellekte saklananlar ritüeller, bunlara dayalı mitik anlatılar, söz kalıpları ve bunların yeniden üretimleridir, ezberlenmiş biyografiler ve eserler değildir (Raglan, 2005: 314) Bu bağlamda ritüellerin gerçekleştirildiği mekân ziyaretçiler için kutsal kabul edilen türbe, yatır ya da ziyaret yeridir. Böyle olduğu için, toplum nazarında ziyaret yerleri ve oralarda yatan kişiler din ulularıdır, dini kişiliklerdir, tarihi ve dini şahsiyetler, şehitler, gaziler, kahramanlar ve erenlerdir yahut onlarla ilişkileri olan ya da onlardan artakalan kutsal ve sembolik değerlerdir. Ziyaret yerlerini kişisel algılar, yapısal özellikler, kültürel nitelikler ve toplumun gereksinimleri bağlamlarında ele alan Ünver Günay, Harun Güngör ve Abdulvahap Taştan'ın ortak çalışmaları olan *Kutsallık ve Ziyaret Fenomeni Disiplinler Arası Bir Yaklaşım* adlı eserdeki yaklaşıma göre, birçok velinin, gazinin ve kahramanın yahut dağların, tepelerin veya suların tabii, toplumsal ya da kültürel çevrede bulunmalarına karşılık onlardan bazıları kutsal bilinip ziyaret konusu olmaktadır. Keramet ve din unsuru bu noktada birinci derecen önemli ve hâkim bir motif olarak yer almaktadır. Ancak olaya daha derinden yaklaşıldığında bu motife başka birçok psikolojik, sosyal, kültürel, tarihi ve ahlakî unsurlar ve amiller eklenmektedir. Bütün bu unsurların ve motiflerin birleşmesi suretiyle ziyaret yeri mukaddes değerlerle özdeşleşebildiği ve bu haliyle toplumun müşterek vicdanında taht kurabildiği sürece kutsal bilinip ziyaret konusu olabilmektedir. Bu haliyle ziyaret fenomeni kolektif şuurla ilgili bir sosyal psikolojik gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim böyle olduğu içindir ki bu şuur, çeşitli dini ve toplumsal etkenlere belli bir ölçüde bağımlı olarak toplumda tezahür eden, yerine güçlenen ve zayıflayan bir dinamizm ve akışkanlıkla hayatîyet kazanmaktadır. Birileri cazibesini ve şöhretini giderek artırırken ötekiler tersine sönüyorlar ve toplumsal vicdanın derinliklerine gömülüyorlar ya da müsait şartlarda yeniden canlanıyorlar veya onlara yenileri ekleniyor. Sosyal değişimler ve daha doğrusu toplumun sosyal psikolojik hayatındaki dalgalanmalar olayda yankılar uyandırmaktan geri durmuyor (Günay vd., 2015: 175-176). Bazı toplumlar için ölümler ile diriler arasında yani “bu dünya” ile “öteki dünya” arasında mistik anlamda keskin bir ayrım olmadığı düşünülmektedir. Bu iddiasını, *İlkel Toplumlarda Mistik Deneyim ve Simgeler* adlı eserinde Kuzey Amerika yerlilerini araştıran Lucien Lévy-Bruhl ileri sürmektedir. Tespitlerine göre, yerliler yaşamakta oldukları bu dünyayı ve öteki dünyayı zamansal açıdan birbirinin devamı, mekânsal açıdansa farklı yerler olarak görmektedir. (Lévy-Bruhl, 2006: 119). Veli kültüründe de benzer bir yapının olduğu görülmektedir. Türbe ya da yatırın varlığına inanlar ölümlerin sadece mekânsal açıdan fark görmektedirler. Onlar için bu yerlerde yatanlar bu dünya ile zamansal açıdan aynı düzlemde, mekânsal açıdan farklı boyuttadırlar. Nitekim birçok türbede görüldüğü iddia edilen “zâtın yattığı yerden kalkarak yakındaki çeşmeden abdest almaya gitmesi” olayı öteki dünyanın zamansal açıdan bu dünya ile devamı niteliğinde olduğunun bir göstergesidir. Lévy-Bruhl'un tespitindeki inanış, kutsal sayılan ölü zatlara olan inanış sebebini de açıklamaktadır. Çünkü “onlar, ölmemiş sadece mekân değiştirmişlerdir”. Bu

inaniş, türbe, yatır ve ziyaret yerlerinin varlığının devamını, sürekliliğini ve canlılığını sağlayan en güçlü motivasyonlardan biridir.

Sonuç

Bu makale özelinde ele alınan Âşık Karacaoğlan ve Kul Emin'in aynı inaniş ve ritüeller ile benzer örneklerini Türkiye'de hatta Türkiye dışında dahi bulmak mümkündür. Karacaoğlan ve Kul Emin'in gerçek kimlikleri ile ölümlerinden sonraki kimlikleri arasındaki fark toplumun ihtiyaç duyduğu inanma içgüdüsünün bir tezahürü niteliğindedir. Özellikle Karacaoğlan'ın yaşarken herhangi bir velilik alameti göstermediği eserlerinden de anlaşılmaktadır. Buna rağmen ölümlerinden sonra kaç yıl geçtiğinin ve ne zamandır mezarlarının velilik kerametleri ile ziyaret edildiğinin bilinmemesine rağmen kolektif bellekte her iki âşık da birer dini kimliğe bürünmüş ve toplumuna şifa veren din büyükleri haline gelmiştir. Gazâlî'nin de dediği gibi kabirlere ziyaretin ölümü hatırlatma ve ibret alma dışında orada yatan salihlerin bereketinden istifade etme amacı da bulunmaktadır (el-Gazâlî, 1975: 873/IV). Bu amaçlardan ilki sosyolojik diğeri de psikolojik bir amaç olarak yorumlanabilir. Böyle bir amaç ancak yaşanan toplumsal ortamın mucizevi şifalara, ritüellere, anlatmalara müsait olması ile açıklanabilir. Resmi din söylemlerinin türbe, yatır gibi ziyaret yerlerine karşı olumsuz tutumuna rağmen Anadolu Müslümanlığında insanların bu mekânlara kutsallık atfetmesi ve ritüelleri uygulaması çok kuvvetli bir manevi inanç gereğidir. İnsan psikolojisi, gerçeğin belirsiz olduğu hallerde bir yere tutunmak, belirsizlikten kurtulmak ve kesinliği tanınır bir şeye inanma arzusunu içgüdüsel olarak göstermektedir. Bu bağlamda mistik manevi inançlar insanın psikolojisini rahatlatacak en önemli güç olarak karşımıza çıkmaktadır.

KAYNAKLAR

BAŞGÖZ, İlhan (2003), **Karac'oğlan**, İstanbul: Pan Yayıncılık.

DURKHEİM, Emile (2005), **Dini Hayatın İlkel Biçimleri**, (Çev. Fuat Aydın), İstanbul: Ataç Yayınları.

ELÇİN, Şükrü (1997), "Halk Edebiyatımızda Kaynaklar Meselesi ve XVI. Asır Ozanı Karacaoğlan", **Halk Edebiyatı Araştırmaları 1**, Ankara: Akçağ Yayınları.

ELİADE, Mircea (2003), **Dinler Tarihine Giriş**, (Çev. Lale Arslan), İstanbul: Kalcı Yay.

El-Gazâlî, Ebû Hamid Muhammed b. Muhammed (1975), **İhyâu Ulûmu'd-Dîn**, (Çev. Ahmed Serdaroğlu), İstanbul: Bedir Yayınları.

ERDAL, İbrahim (2013), **Halkevlerinin Kuruluşu, Yapısı ve Yozgat Halkevi (1932-1951)**, Ankara: Siyasal Kitabevi.

GÖKSOY, Yılmaz (1985), "Yozgatlı Karacaoğlan", **Erciyes**, Kasım, 10 (112), s. 16 – 17.

GÖKSOY, Yılmaz (1989), "Kul Emin", **Erciyes**, Ağustos, 12 (140), s. 21.

İNAN, Adbülkadir (1998), “Karacaoğlan’a Dair”, **Makaleler ve İncelemeler C.1**, s. 195, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

GÜNAY, Ünver, Harun Güngör, Abdulvahap Taştan (2015), **Kutsallık ve Ziyaret Fenomeni Disiplinler Arası Bir Yaklaşım**, Ankara: Otorite Yayınları.

HOBBSAWN, Eric, Terence Ranger (2006), **Geleneğin İcadı**, (Çev. Mehmet Murat Şahin), İstanbul: Agora Kitaplığı.

KÖSE, Ali-Ali Ayten (2010), **Türebeler Popüler Dindarlığın Durakları**, İstanbul: Timaş Yayınları.

KOÇAKER, Ebubekir (2004), *Yozgat Yöresindeki Ziyaret Yerleri ile İlgili Bir İnceleme*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

LÉVY-BRUHL, Lucien (2006), **İlkel Toplumlarda Mistik Deneyim ve Simgeler**, (Çev. Oğuz Adanır), Ankara: Doğu Batı Yayınları.

NİCOLAS, Michéle (2007), “Anadolu Yatırırlarını Ziyaret”, **Osmanlılar ve Ölüm**, (Yay. Haz. Gilles Veinstein), İstanbul: İletişim Yay., s. 143-162.

OCAK, Ahmet Yaşar (2016), **Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Evliya Menâkıbnâmeleri XV-XVII. Yüzyıllar**, İstanbul: Timaş Yayınları.

OĞUZ, M. Öcal (1994), **Yozgat’ta Halk Şairliğinin Dünü ve Bugünü**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

OĞUZ, M. Öcal (2014), **Bozok Yazıları**, Ankara: Geleneksel Yayıncılık.

POPOVİC, Alexandre (2007), “Balkan Dervişlerinde Evliya Ölümleri ve Keramet Dağıtan Türebeler”, **Osmanlılar ve Ölüm**, (Yay. Haz. Gilles Veinstein), İletişim Yay.: İstanbul, s. 121-142.

RADLOFF, Wilhelm (1956), **Sibirya’dan**, 2 Cilt, (Çev. Ahmet Temir), İstanbul: Maarif Basımevi.

RAGLAN, Lord (2005), “Tarih ve Mit”, (Çev. Levent Soysal), **Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2**, (Yay. Haz. M. Öcal Oğuz, Selcan Gürçayır), Ankara: Geleneksel Yayıncılık.

SAKAOĞLU, Saim (2004), **Karaca Oğlan**, Ankara: Akçağ Yayınları.

ÜLKÜTAŞIR, M. Şakir (1939), “Halk Edebiyatı, Son Asır Şairlerinden Yozgatlı Karacaoğlan”, **Yeni Türk Mecmuası**, Sayı 48, s. 706

KAYNAK KİŞİ

Kaynak Kişi 1: Aydın Şengör, 1952/Yozgat, İlkokul, Çiftçi, Evli 5 çocuk babası.